

Z historie

SLOVENSKÉ „IN MEMORIAM JOSEFOVI STAVĚLOVI“ (1901–1986)

JOZEF KOŠČO

Košice

ABSTRACT

Slovak „In memoriam to Josef Stavěl“

J. Koščo

The study discuss the importance of Czech psychologist PhDr. Josef Stavěl for the development of modern Slovak psychology. J. Stavěl as an young Czech qualified psychologist moved in the year 1928 from the Psychotechnics Institute of Masaryk Academy of Labour in Prague to Bratislava in Slovakia where he established the „Psychotechnics Institute“ and the „Central advice bureau for volition choice in Slovakia“. J. Stavěl presented the psychotechnics as a theoretically and methodologically founded

application of psychology and his institute become among others the educational institution for the first generation of the Slovak professional psychologists.

key words:

Josef Stavěl,
history of Slovak psychology,
applied psychology in Slovakia

klúčové slová:

Josef Stavěl,
dejiny slovenskej psychológie,
aplikovaná psychológia na Slovensku

Vstupná poznámka autora: *V tomto roku si pripomíname nedežité výročie prof. J. Stavěla, ktorý významnú a pracovným zameraním charakteristickú časť svojho života ako psychológ strávil na Slovensku a z toho pohľadu prirodzene a organicky sa zaradil aj do línie vývoja slovenskej psychológie. Preto sa v tom rámci častejšie naň spomína, i hodnotí jeho práca, ako si v nej príkladne, ambiciózne a tvorivo počínal. Ilustrujeme to v predkladanom príspevku, ako ho v ucelenejšom obraze predstavujeme v jednej z kapitol (rkp.) práce „Psychológia na Slovensku v období rokov 1900–1951“ (Vstupy, rozvoj, osudy). Okolnosti dozrievajú, aby sa k takovým pohľadom na zakladateľské osobnosti aj v slovenskej (českej i slovenskej) psychológii pristúpilo.*

NA ÚVOD

Psychotechnický ústav s Ústrednou poradňou povolání pre Slovensko (zriadený r.1928) v Bratislave sa svojím určením stáva na Slovensku prvou psychologickou inštitúciou, zabezpečovanou kvalifikovanými profesionálmi – vysokoškolsky pripravenými odbornými psychológmi. Stáva sa na určitý čas (niekoľko desaťročí) akýmsi neuralgickým centrom rozvoja psychologickéj teórie a praxe, školiacím pracoviskom prakticko-teoretickej prípravy nových odborných psychológov, organizátorom psychologického života na Slovensku, hlavným iniciátorom rozvíjania psychologickéj vedy ako vnútorne diferencovaného systému, i budovania tomu primeraných špecializovaných psychologických pracovísk. Vytvoriť takúto východiskovú pozíciu umožnil aj fakt,

Došlo: 12. 8. 1996; J. K., Májová 5, 040 01 Košice, Slovensko

že už pri oficiálnom zakladaní ústavu J. Stavěl zreteľne a cieľavedome deklaruje zámer prekročiť úzke, čiste praktické a prakticistické chápanie predmetu a cieľov psychotechniky. Presadzuje jej rozvíjanie ako aplikovanej oblasti systému psychologickej vedy v jej interdisciplinárnych nadväznostiach pri plnení širších spoločenskovo-kultúrnych úloh vo svojom prostredí. Táto základná charakteristika koncepcie psychotechniky na Slovensku sa potom tiahne celým jej vývojom, až do smutne pamätných dní likvidácie psychotechniky (ako historicky počiatočnej podoby aplikovanej psychológie) totalitnou mocou komunistickej ideológie, s označením nepriateľská a reakčná „buržoázna pveda“, nástroj „prehľbovania“ vykorisťovania a potlačania robotníckej triedy a pod.

(V 40–50-tich rokoch n. st., v období zámerného a manipulovaného vyostrovania mocenského „triedneho a ideologického boja“ diktatúry proletariátu, ešte ani v Sovietskom zväze nebol (zámerne?) publikovaný názor V. I. Lenina o potrebe diferencovaného hodnotenia a využívania niektorých tendencií v kapitalizme „imperialistického obdobia“, akým napr. bolo i hnutie za „vedeckú organizáciu a racionalizáciu práce“, ba sčasti aj s ním súvisiaci vývoj „psychotechniky“, ich chápanie na jednej strane ako „stelesnenie obrovského pokroku vedy“ a na strane druhej v podmienkach kapitalizmu ako nástroj možného zneužívania pri vykorisťovaní pracujúcich... K publikácii tejto tézy dochádza až r. 1962, kedy psychotechnika s pedológiou (ba aj niektorí ich predstavitelia boli už totálne nielen zdiskreditovaní, ale brachiálnou mocou aj zlikvidovaní, i fyzicky – pozri J. Koščo, 1964, ale najmä A. B. Leonova, 1995; N. S. Kurek 1995 a d.).

Konštituovanie Psychotechnického ústavu pri Ústrednej poradni povolání pre Slovensko – deklarovanie jeho spoločenského poslania a programu

Na úvod treba poznamenať, že po neúspechu prvých pokusov o založenie a rozvinutie činnosti psychotechnického a poradenského pracoviska v Bratislave v r. 1921/22 a následnom až niekoľkoročnom hľadaní lepšieho riešenia úlohy sa konečne koncom roku 1927 podarilo získať na jej vedenie kvalifikovaného, v psychotechnickej praxi i teórii zapracovaného odborného psychológa PhDr. Josefa Stavěla (1901–1986) z pražského Psychotechnického ústavu Masarykovej akadémie práce, ktorého na základe jeho vlastnej žiadosti vedenie pracoviska uvoľnilo pre vybudovanie podobného zariadenia v Bratislave. Budovaniu bratislavského pracoviska vyšlo v ústrety aj tým, že poskytlo konkrétnu pomoc pri zakladaní odbornej knižnice i zriaďovaní psychotechnického laboratória. Ako vo svojich autobiografických spomienkach J. Stavěl uvádza, motívom jeho rozhodnutia opustiť centrum a odísť na Slovensko do Bratislavy boli aj zlé personálne vzťahy ovplyvňujúce prácu a život na tamojšom ústave, ďalej blízkosť k rodnému kraju (pochádzal z juhomoravského Znojma), záujem o Slovensko, ktoré už predtým poznal ako turista. Určite nebolo to ľahké rozhodnutie odísť na perifériu z politicko-kultúrneho a vedeckého centra štátu, Prahy, ktoré jeho vedec-kým, i kultúrno-umeleckým záujmom poskytovalo dobové maximum pre osobné vyžitie a rast. Stavělovo rozhodnutie prijať slovenskú ponuku svedčí i o silnej a sebe istej osobnosti, ktorá si verí, že dokáže vytvárať svoj životný priestor aj v zmenených podmienkach.

J. Stavěl prichádza na Slovensko pomerne už ako erudovaná osobnosť rozhladená v dobovej filozofii, osobitne v teórii a praxi novej psychológie. Prešiel poradenskou praxou v ústrednej pražskej poradni pre voľbu povolania (vedenej J. Lancovou), osvojil si metódy diagnostikovania, práce s jednotlivcom v poradenskom procese, i s využívaním laboratórnych techník (a to aj ako „volontér“, dobrovoľník, pracujúci z vlastného záujmu, len príležitostne odmeňovaný). Na výskumno-experimentálnom základe vypracoval svoju doktorskú dizertačnú prácu na tému „Pro-

blém dresúry – inštinkt, dresúra, inteligencie“ (1924). Publikoval tiež štúdiu o porovnávacej psychológii (1924).

Zrejme po zlej prvej skúsenosti „s psychotechnikom“ (ktorý sa len rutinne, po absolvovaní krátkodobého kurzu zapracoval do odboru a v podstate len suploval odborníka v danej oblasti, bez náležitých prakticko-organizačných skúseností) získava Slovensko v osobe J. Stavěla odborníka, ktorý sa už počas svojho štúdia na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity špecializoval na psychológiu, profesionálny život v psychológii, ako jedného z prvej generácie profesionálov-psychológov, vtedy ešte málo početnej a nevyprofilovanej profesie nielen v Čechách, ale aj v širších euro-amerických podmienkach. Ako vieme, potrebu takýchto odborných psychológov aj v sociálno-kultúrnom kontexte slovenskom si už v rokoch prvej svetovej vojny uvedomoval a požadoval Ján Lajčiak (pozri J. Koščo, 1995). Aby sme si lepšie uvedomili, aká „psychotechnika“ – aplikácia novej vedeckej psychológie sa u nás zásluhou J. Stavěla zakladá a začína, aké sú tu tradície naše psychológie, venujeme s tým spojenej problematike podrobnejší výklad, opierajúci sa o fakty, nie všeobecné tézy, či heslá, ktoré zamorili naše vedenie a informačné pramene v priebehu druhej polovice nášho storočia, u nás, v krajinách tzv. socialistického – sovietského bloku.

V januári 1928, hneď na ustanovujúcej schôdzi grémia zakladaného **Psychotechnického ústavu s Ústrednou poradňou povolání pre Slovensko** v Bratislave, vystupuje J. Stavěl, dezignovaný na funkciu jeho riaditeľa, s **programovým prejavom**, v ktorom kategoricky formuluje požiadavku, že **projektovaný ústav má byť „moderným vedecko-aplikačným ústavom“**, základom každej praktickej činnosti, aby sa neopakoval „diletantský“ prístup k využívaniu psychologických „techník“ („od oka“), ktoré už raz v Bratislave viedli k „zlyhaniu psychotechniky“, ktorá sa chcela uplatňovať „len v technike“, ignorujúc šírku, ku ktorej sa vo svete dopracovala.

Ako prioritu práce zakladaného ústavu stavia Stavěl „vedecko-výskumnú prácu“, lebo každá prax musí vychádzať aj „z **hlbšieho psychologického preniknutia Slovenských pomerov**“. A to aj preto, že metódy a techniky práce, používané v psychotechnike, nemajú všeobecnú platnosť, rovnakú použiteľnosť v každom prostredí. Z toho vyvodzuje dve základné úlohy, ktoré sa musia rešpektovať v náplni ústavu. Musí vypracovať alebo prispôsobovať metódy práce primerané novému prostrediu. A po druhe týmito metódami sa musí „**najsamprv získať dostatočná znalosť duševných vlastností obyvateľov Slovenska**“. Ďalej presadzuje stanovisko, že **aplikáciu psychológie do praxe treba chápať ako odborný – tvorivý a priebežne kontrolovaný proces** pri využívaní validných metódik a techník psychodiagnosticky, programov a metód psychologického vedenia – sprevádzania (guidance), foriem individuálnej či skupinovej psychologickéj starostlivosti atp. ako služby a pomoci človeka v podmienkach školy, rodiny, práce v povolání, podnikov, v podmienkach zdravotníctva, formách sociálnej starostlivosti, súdnicte a pod. Možno povedať, že vďaka takému prístupu slovenskej psychotechniky v poradenskej, výberovej, expertíznej službe, súbežne rozvíjaných i na bádateľskej úrovni, využívala táto nástroje psychodiagnostiky a ostatných techník psychologickéj práce na vysokej medzinárodnej úrovni v jej permanentne kontrolovanom vývoji.

V rámci koncepčného budovania základov a východísk psychotechniky na Slovensku J. Stavělom zaslúži sa vyzdvihnúť i jeho chápanie (filozofiu) **profesie psychológa**, nutný krok v jej úspešnej realizácii v podmienkach, kde prichádza ako jej prvý a dovtedy jediný reprezentant. Odmieta redukovanie práce psychológa (psychotechnika) len na úzko zamerané a z prirodzených kontextov vytrhnuté činnosti nejakého „testátora – diagnostika“, poskytujúceho parciálny a fragmentárny servis iným odborníkom, či priamo klientom. Považuje ju za zrelú odbornú činnosť v spoločenskej deľbe práce a v kooperácii s inými profesiami – profesionálnymi odborníkmi. Profesia psychológa si dotvára svoju vlastnú špecifickú integritu a identitu,

rozvíja sebe vlastné profesionálne kompetencie odborné, etické a spoločenskú zodpovednosť.

Pri presadzovaní psychotechniky ako formy aplikácie psychológie, Stavěl zdôrazňuje, že táto musí mať aj **primeranú organizáciu, organizačnú sieť s vlastným odborným vedením, s rozvinutou interdisciplinárnou spoluprácou**, rezortnými a profesionálnymi inštitúciami a orgánmi. Istá autonómia psychologických služieb, **služieb psychologickej starostlivosti v štruktúre spoločenskej deľby práce** a činnosti jej orgánov musí, podľa Stavěla, dbať o istú rovnováhu a **vyváženosť medzi činnosťami humanistickými** (výchovnými, podpornými, pomocnými, orientovanými na potreby ľudského individua – osobnosti) **a činnosťami ekonomickými** (z hľadísk spoločenských potrieb, záujmov spoločnosti a vykonávania jej funkcií). Zastáva stanovisko, že psychológ, v rámci činností zastrešovaných psychotechnikou, nemá právo sa poddávať čiste ekonomickým hľadiskám a riadiť sa iba vôľbou objednávateľa psychologických služieb, keď táto má spoločensky, v dopade na osobu (-y), negatívny charakter, keď ide teda o neetickú objednávku (napr. aj pri výbere a rozmiestňovaní pracovníkov – uchádzačov, zamestnancov), **neetické využívanie služieb aplikácie psychológie**. Stavěl neprehliadal pritom potreby špecifikácie a špecializácie služieb psychotechniky podľa profilov a úloh inštitúcií, rezortov, potrieb rôznych profesionálov – odborníkov, klientely, ale upozorňuje na nebezpečie aj ďalších deformácií takto poskytovaných služieb. Najmä ak sú realizované rozdrobene v rámci ich objednávateľov, ak sú podriadené ich zúženým hľadiskám, ohraničené izolovane ponímanými ich spoločenskými funkciami, čo vedie k jednostrannému pohľadu na človeka, možnosti manipulácie s ním. Teda v protiklade k tomu, o čo v zásade ide pri poskytovaní psychologických služieb: **riešiť problémy, úlohy, situácie človeka ako celistvého útvaru a v takomto rámci zosúladovať objektívne i subjektívne hľadiská pri práci s človekom**. Ale práve tak i s **ohľadom na hospodársky život ako organický celok, v záujme hospodárskeho života ako organického celku**.

Popri filozoficko-teoretických a strategicko-koncepčných úvahách, s akými pristupuje J. Stavěl k budovaniu bratislavskej psychotechniky, programaticky zreteľne formuluje aj konkrétne aktuálne i perspektívne zamerané kroky, ako naplniť ciele, odborné i spoločenské poslanie pracoviska. Podstatné stránky jeho vstupného komplexne a na úrovni dobového poznania koncipovaného programu práce – psychologických služieb ústavu – možno zahrnúť do niekoľkých bodov, ktoré spolu s uvedeným dobre dotvárajú obraz o teoreticko-odbornej, ale aj metodologicko-metodickej a spoločensko-organizačnej pripravenosti, i osobnej kompetentnosti ako (mladý 27-28 ročný psychológ) pristupoval k úlohe, a to aj zohľadňovaním, že ju má realizovať **v špecifických podmienkach vtedajšieho Slovenska** (bližšie pozri najmä štúdie a články z r. 1930, 1932, 1934).

1. Poradensko-informačné, poradensko diagnostické činnosti. Stavěl hovorí o nich v spojitosti s úlohou systematického shromažďovania „poradenského materiálu“, špecifických poradenských informácií, fázami a rôznymi formami psychologickej starostlivosti sprevádzania (guidance), životnej orientácie – pre mládež, rodičov, školy, vychovávateľov, služieb vo výchove k voľbe povolania, ďalšieho štúdia, profilovaní a korekciách duševného vývinu detí a dospievajúcich, s osobitným prihliadnutím na jednotlivcov, skupiny s výchovnými a vzdelávacími ťažkosťami, fázovými problémami, i u mládeže duševne zaostalej, duševne či fyzicky handicapovanej, i sociálnej. Pomoc – služby pre posledné uvedené skupiny J. Stavěl už vtedy (v tridsiatych rokoch) požaduje čo najskôr odborne rozšíriť a organizovať „podľa vzoru amerických psychologických kliník“.

2. Psychologické vyšetrenia, dobrozdania – odporúčania, hodnotenia vývinu osobnosti klienta, jeho jednotlivých stránok, najmä v tranzitných životných situáciách špecifických skupín žiakov, napr. ktorí chcú už zo 4 triedy ľudovej (základnej)

školy prejsť na gymnáziálne štúdium; žiakov IV. tried (bývalých osemročných) gymnázií, u ktorých sa prejavia nejaké pochybnosti o ich predpokladoch ďalej študovať na tomto type výberovej školy (úloha celoštátne realizovaná); ako osobitný psychologicko-poradenský servis pre maturantov gymnázií (v tom čase známy ako „akademické poradenstvo“) o ich všeobecných i špeciálnych a osobnostných predpokladoch, i pri zohľadňovaní sociálno-ekonomickej situácie a predpokladaných trendov vývoja a potrieb spoločnosti, voliť si ďalší smer a typ vysokoškolského štúdia, alebo vstup do praxe.

3. Výberové psychologické vyšetrenia o duševnej a fyzickej spôsobilosti (na základe lekárskeho vyšetrenia – ako súčasti psychotechnických procedúr) učňovského dorastu alebo dospelých pre výkon určitého povolania, predpokladaných činností v podniku (tento typ výberovej – selektívnej činnosti mal mať zpravidla aj poradenský charakter: pre podnik, zamestnávateľa i klienta – uchádzača).

Pri experimentálnych poradenských a výberových činnostiach psychotechniky J. Stavěl empiricky zisťuje, že vo vtedajších podmienkach Slovenska a slovenskej spoločnosti v počiatočných rokoch I. ČSR, kedy prvé generácie detí a žiakov začínajú sa vzdelávať v rodnom jazyku, vyskytuje sa u slovenského dorastu značne vysoký počet s nevyužitým mentálnym potenciálom, nadpriemerne nadaných. Zo sociálnych dôvodov, ešte vzhľadom na pretrvávajúce nižšie postavenie slovenských rodín, ich dorast (porovnávajúc výsledky inteligenčných testov na nižších a vyšších stupňoch bratislavských stredných škôl) je odsúdený v priemere častejšie na vzdelávanie sa na nižších stupňoch školy (mešťanákach), zakrnieva v nejakých subalterných povolaniach a profesionálnych postaveniach v zamestnaní.

Na odstránenie historicky vzniknutých diskrepancií a diskriminácií, na **aktivizáciu potencionálnych fondov schopných a nadpriemerne nadaných (talentov) na Slovensku** navrhuje J. Stavěl zriadiť pri Ústrednej poradni povolání Psychotechnického ústavu spoločnosťou financovaný **fond pre vyhľadávanie, orientovanie a sledovanie životného vývinu schopných a talentovaných** na štúdium a adekvátne ich zaraďovanie do života, takých, ktorí okrem iných hodnotiacich vyjadrení prešli i špeciálnymi výberovými psychologickými skúškami a hodnotením (Stavěl, 1930, s. 48 an; pozri i štúdiu z r. 1936). (Zrejme tu Stavěl mohol byť ovplyvnený i projektami a skúsenosťami v zahraničí, najmä porazeného Nemecka po I. svetovej vojne, v ktorej utrpeli ťažké ztráty na mladých a stredných generáciach a bola potreba vzniknuté medzery v ekonomickom i kultúrnom živote aj pomocou a využitím nových ideí, metód a techník psychológie – psychotechniky, pedológie, čo najrýchlejšie vyplniť racionálnym usmerňovaním prúdov vývoja a smerovaní rôznych skupín nového dorastu.)

4. Psychotechnické služby pre podniky, zamestnávateľov, verejné inštitúcie pri výbere a zaraďovaní dospelých do práce: Dobrozdania o ich duševných schopnostiach, expertízne analýzy psychologických problémov na pracovisku, ale i poradenské služby pre jednotlivcov pri zmene povolania, pracovného zaradenia, zmenenej pracovnej spôsobilosti a pod.

Stavěl: „Poradenstvo nie je len pre mládež“. V súvislosti s týmto akcentovaním treba upozorniť, že takéto širšie ponímanie úlohy mala reprezentovať i „Ústredná poradňa povolání pre Slovensko“ a jej spojenie s psychotechnikou. Jej **pôvodný koncepčný zámer časom sa rozdrobil a ustrnul v chápaní problému – zúžil sa na prvé kroky – poradenstvo pri voľbe povolania, ďalšieho štúdia; úlohy a problémy v priebehu zamestnaneckého života sa chápu odtrhnute, izolovane, ako služby ad hoc.** Kdežto v rámci predstáv hnutia, „vedeckej organizácie a racionalizácie práce“ a zdôrazňovania nevyhnutnosti „humanizácie práce“ črtala sa idea a záujmy o poradenské uplatnenie psychológie a jej vstupov do všetkých fáz pracovného života a činnosti v celom priebehu profesionálnej aktivity tak z hľadiska subjektu (človeka), i objektívnych potrieb ekonomiky a efektivity práce, ich zosúlaďovania prostriedka-

mi vedy. Týmito snahami moderná, na vede budovaná ekonomika, mala prekonať filozofiu a prax raného, tvrdého vykorisťovateľského kapitalizmu, kde človek bol len prídatkom k stroju, výrobe a pod.

Takéto **programy aplikácie** zabezpečované odborníkmi (psychológmi) podľa Stavěla **organizujú nielen systematické využívanie poznatkov psychologickej vedy**, ale Stavěl za podstatné považoval, že **mobilizujú tiež jej vnútorné sily, participujú na regulácii a obohacovaní procesov vývoja modernej vedeckej psychológie**. A to by mal byť súbežný efekt tvorivo realizovanej psychotechnickej praxe odbornými psychológmi. Avšak efektivitu vstupov psychológie do praxe vidí Stavěl nie v nejakej jej kompetencii) vykonávané majú byť ako **zložka interdisciplinárnej aktivity vied (odborných profesií)** v ich uplatňovaní a vzťahu k rôznym oblastiam života.

Metodologické a metodické zabezpečovanie takéhoto teoreticko-koncepcného a organizačného systému psychotechniky, vhodného pre slovenské pomery, považuje Stavěl za nevyhnutný doplnkový ale rovnocenný dialektický pendant psychologickej praxe. Ako sme už podrobnejšie v inej monografickej štúdií o J. Stavělovi charakterizovali (pozri J. Koščo, 1993), ten, pri ujímaní sa funkcie riaditeľa Psychotechnického ústavu s Ústrednou poradňou povolání pre Slovensko v Bratislave, rovnocennú pozornosť venoval i príprave a úprave, vývoju, validizácii a štandardizácii domácich, i prekladaných zahraničných metodík psychologickej diagnostiky. Vytváral základný fond a inventár techník pracovnej výstroje psychológov pracujúcich v praxi i výskume, zakladal dobré tradície pre ďalší reflektovaný a kritický vývoj v tejto, pre psychologickú prax nesmierne významnej, i nepostrádateľnej oblasti (pozri Stavěl, 1934, 1936). Sám bol autorom viacerých metodík, ako napr. Bratislavského I-testu, záujmových dotazníkov Z-IV, Z-VIII, veľkého Osobnostného dotazníka O-VIII a d., ktoré sa veľmi úspešne používali v psychologicko-poradenskej praxi, najmä pre maturantov gymnázií, a neskôr boli prameňom a východiskom viacerých výskumných prác (pozri A. Jurovský, 1946 a d.; J. Daniel, 1947, 1948; M. Vallášeková-Brožíková ai.). V týchto súvislostiach možno spomenúť aj pokusy J. Stavěla (1936) využívať grafológiu v práci psychológa, ako doplňujúcu metodiku psychologickej diagnostiky.

Spoločenský postoj k projektom i osobnosti J. Stavěla

Treba tiež uviesť, že Stavělov náročný projekt založiť Psychotechnický ústav s Ústrednou poradňou povolání pro Slovensko ako prakticko-vedecké, prakticko-výskumné pracovisko s celoslovenskými kompetenciami (teda už nielen ako lokálne bratislavské praktické poradenské pracovisko) realizované (psychológiou) psychológmi, ako gestormi zodpovednými za riadenie a koordináciu činností súvisiacich s úlohami psychotechniky a poradenstva, aj v ich interdisciplinárnych a medzirezortných prepojeniach, skupina pôvodných iniciátorov a vytrvalých propagátorov idey „psychotechniky“ na Slovensku z radov národohospodárskych odborníkov, sociálnej a školskej politiky (teda osobností z ekonomicko-spoločenskej praxe!) Stavělové predstavy a zdôvodnenia plne prijala a zabezpečila mu svoju podporu.

Zasluhujú si, aby boli zaradení do generačnej pamäti psychologickej obce – sú to najmä senátor Kornel Stodola (v tej veci intervenoval a komunikoval i s prezidentom T. G. Masarykom), národohospodár a súkr. doc. JUDr. E. Hexner, generálny tajomník Ústredného združenia slov. priemyslu ai. (po emigrácii do USA pracovník Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky, profesor na viacerých amerických univerzitách), ing. K. Průša, JUDr. V. Brestenský, M. Gašparec, V. Suchý a d. Úspešný štart činnosti pracoviska vytváral psychotechnike nielen dobrú povesť, ale aj inicioval kroky zabezpečiť jeho existenciu priamo štátom a jeho orgánmi. Iniciatívny podnet i formálny návrh vyšiel od člena – poslanca Zastupiteľského zboru Slovenskej krajiny msgr. ThDr. Eugena Filkorna (za podpory jeho ďalších členov dp. kanonika

A. Cvinčeka, Dr. V. Duška, Dr. J. Kállaya, red. M. Kormana, dr. L. Benovského ai.) a tento orgán už 6. júla 1930 prijíma uznesenie, ktorým sa **psychotechnický ústav s poradňou povolání zaraduje do organizačnej štruktúry verejnej správy**, ako jej súčasť. J. Stavěl (1932) považuje toto rozhodnutie nielen „za medzník vo vývoji Psychotechnického ústavu, ale aj za medzník vo vývoji psychotechniky nielen na Slovensku“, ale vo vývoji psychotechniky v ČSR, lebo bolo to poprvé, čo štátny orgán prejavil porozumenie pre tieto moderné snahy v tak výdatnom zmysle... Oceňuje otvorenosť Slovenska a jeho predstaviteľov „voči novým myšlienkam“ a Stavěl dodáva, že „Slovensko tým, ako v mnohých iných veciach, ukázalo viac pohyblivosti, než (tzv.) historické zeme“ (česko-moravské). Tam totiž (ako uvádzajú J. Brožek, J. Hoskovec, 1986) psychotechnické a v tom rámci i poradenské služby boli organizované a finančne zabezpečované na báze spolkovvej (Mysarykovou akadémiou práce a i.) a príslušný pražský orgán vlády (na rozdiel od Slovenska) sa vyslovuje, že nepokladá dobu za spôsobilú na utvorenie samostatného, štátom financovaného Psychotechnického ústavu.

J. Stavěl pozornosť venuje i zostave a výberu členov tímu pracovníkov primerane úlohám začínajúceho Psychotechnického ústavu: na psychologické služby praxi prijíma PhC. Antona Weiss Nägla-Jurovského (1933 na FF UK v Bratislave promováný na PhDr.), potom z Prahy prichádza absolvent štúdia FF Karlovej univerzity Juraj Čečetka (1931 na základe dizertačnej práce získava na FF UK v Bratislave hodnosť PhDr.). Neskôr (do odchodu Dr. J. Stavěla r. 1939) na ústave ako pom. ved. asistenti pracovali PhC. Bohuslav Vančo, PhC. Jozef Dieška, PhC. Peter Gula, ktorí témy svojich dizertačných a publikačných prác (ako predpoklad činnosti na ústave) orientovali na psychologickú, alebo s ňou hraničiacu problematiku. Z radu týchto sa časom vykryštalizovali vedúce osobnosti (jadro) zakladateľského obdobia novej slovenskej psychológie, reprezentujúce jej ďalší vývoj (A. Jurovský an.). Primerane štruktúre úloh a charakteru činnosti na ústave začínajú pôsobiť aj ďalší špecializovaní pracovníci: odb. učiteľ J. Schultz pre poradenské informácie a výchovu k voľbe povolania 14-15 roč. dorastu (vrátane učňovského), prof. J. Pok pre maturantov gymnázií; na čiastkový úväzok MUDr. A. Rosival vykonáva zdravotné posúdenia klientely (najmä učňovského dorastu). Tento kolektív J. Stavěl uviedol do praktickej práce psychotechniky, viedol ich k profesionálnemu dozrievaniu v oblasti psychotechniky, ako prvú slovenskú generáciu špecializovaných odborných psychológov, stimuloval aj ich samostatné sebavzdelávanie v odbore štúdiom najnovšej zahraničnej odbornej literatúry, súvisiacej nielen s psychotechnickou praxou, ale i s teoreticko-metodologickým vývojom psychológie, jej jednotlivých smerov a škôl. Zásluhou J. Stavělom presadzovanej koncepcie Psychotechnický ústav sa stal tak na Slovensku prvým školiacim pracoviskom nielen v oblasti psychologickéj aplikácie (praxe), ale štatutárne odsúhlasenou náročnosťou na študijnú, teoreticko-výskumnú činnosť ústavu, suploval ústav načas i miesto vlastného univerzitného odborného štúdia psychológie. Podarilo sa tým presadiť a akceptovať v prostredí solídnu odbornú reputáciu psychológie, psychologického pracoviska, vytvárať autoritu špecializovaných profesionálnych psychológov, produktívne ich zapájať do života sociálnych štruktúr spoločnosti a rozvíjať požadovanú a uznávanú partnerskú, interdisciplinárnu spoluprácu s príslušnými odborníkmi, inštitúciami a orgánmi spoločnosti.

Počiatky kontaktov Psychotechnického ústavu s fakultami univerzity Komenškého vnášajú nové kvality a perspektívy do vývoja psychológie na Slovensku

Nová vedecká psychológia na Slovensku po roku 1918 a v zosilnenej miere od prechodu do tridsiatich rokov sa úspešne v spoločenskom vedomí udomácňuje, všeobecne, najmä v oblasti výchovy a vzdelávani, i akceptuje, rešpektuje, i jej idey, teórie, metódy

a techniky sa v praxi aktívne začínajú využívať. Tento pohyb sa však ukazoval byť dosť živelný, nekoordinovaný, individualizovaný. Na úrovni teórie i praxe, v rámci svojho hlavného profesionálneho zamerania, ako vieme, mal svojich „solitérskych“ predstaviteľov, zápalistých „amatérov“ (v zmysle „milovníkov“, zaoberajúcich sa činnosťou, odborom zo záľuby, neprofesionálne), ale, ako to už býva pri nových atraktívnych javoch, akým sa stala aj moderná psychologická veda, i početných „diletantov“ (polovzdelaných ochotníkov) orientujúcich sa na psychológiu. Zreteľne prebiehal aj tu proces kryštalizácie a vnútornej diferenciacie, polarizácie a formovania odborného – vedeckého ponímania disciplíny. Do tohto procesu intenzívnejšie a autoritatívne začína vstupovať aj novozaložená Univerzita Komenského v Bratislave.

Na jej Filozofickej fakulte psychológia, ako súčasť a základná zložka odbornej prípravy pedagógov, sa začína prednášať od letného semestra 1924/25 (pozri A. Jurovský, 1948). Vybrané kapitoly z všeobecnej, vývinovej a pedagogickej psychológie supľujú profesori UK B. Tomsa (z právnickej fakulty), neskôr J. Tvrдый (filozof) a J. Hendrich (pedagóg).

Existenciu novej inštitúcie, akou bol aj Psychotechnický ústav s Ústrednou poradňou povolaní, úrovňou ako pristupovala k plneniu svojich úloh v oblastiach aplikácie novej psychológie, skoro zaregistrovali aj jej (supľujúci) profesori na FF UK. Psychotechnické pracovisko začínajú využívať ako miesto stáží svojich poslucháčov a jeho riaditeľa J. Stavěla (1938), prizývajú na besedy s poslucháčmi na seminároch, aby im približoval a ilustroval vývoj modernej psychológie, formy a metódy jej využívania v praxi. Z toho sa zrodila ponuka pre J. Stavěla habilitovať sa na docenta psychológie, zabezpečiť odborne – profesionálne výučbu psychológie, i jej vývoj na filozofickej fakulte univerzity Komenského. Tým sa dotvára druhý základný pilier – predpoklad zintenzívnenia rozvoja jednoty teoretickej i aplikovanej psychológie na Slovensku šťastným prepojením v osobe vedúceho oboch pracovísk (Psychotechnického ústavu a na Filozofickej fakulte), špecifikáciou a koordináciou vzájomnej deľby svojich úloh. Táto prax (ako istým spôsobom model) sa udržala i v budúcich rokoch, v rozvinutej podobe po nástupe A. Jurovského na post docenta psychológie na FF UK (po odchode J. Stavěla zo Slovenska r. 1939) a odrazila sa i v systematickej podpore kvalifikačného rastu odborných pracovníkov činných na Psychotechnickom ústave a iných pracoviskách, zameriavajúcich sa na špecializovanejšie štúdium psychológie a jej uplatnenie aj v iných oblastiach spoločenského života.

Tým dochádza k základnému posunu v postavení a práci J. Stavěla na ústave. Dobre založená a rozbehnutá každodenná agenda psychotechniky stáva sa vecou v prevažnej miere už jej mladých, plne kvalifikovaných odborníkov. Sám začína aj externe pôsobiť na FF UK. Dominantne sa sústreďuje na teoreticko-výskumnú prácu a to na dve bádateľské témy. Aj tu sa prejavuje základná črta osobnosti J. Stavěla – mať idey a odvaha ísť vlastnou cestou pri ich skúmaní a štúdiu.

Výsledky práce na prvej téme Stavěl sústreďuje v rozsiahlom monografickom habilitačnom spise „Hlad – příspěvek k analýze pudu“ (1937). Nadväzuje v ňom na svoje staršie záujmové teoreticko-bádateľské zameranie. Diskutuje o dobovom chápaní „pudov-inštinktov“, osobitne hladu, o formách jeho prežívania ako motivačného faktora a motivačných javov s tým spojených. Pre Stavělov vedecký profil je zaisťte charakteristické, že, pristupujúc k tejto dobove vychýrenej a vychytenej problematike, nedáva sa strhnúť jej módnymi jednostrannosťami, aké prezentuje prudký nástup psychoanalýzy (freudizmu) s jej až absolutizovaním sexuality. Inštinky – pudy považuje za enormne zložitý komplex javov, anticipuje ich chápanie ako akýsi „parlament inštinktov.“ Povahu ich správania určujú nielen vnútroorganické faktory, ale práve tak i sociálne pozadie, sociálno-psychologické vzťahy, teda „povaha spoločenskej organizácie“ (ich hodnotové a mravné postuláty). Konštatuje, že patria k naj-

nejším a najspornejším kapitolám dobovej psychológie, kde namiesto faktického tmu prevládajú špekulácie, presýtenosť špekulatívnymi prvkami, založenými na olkých faktoch, ktoré sú preskúmané len veľmi povrchno. Považuje za nevy- né pristupovať k výskumu dynamiky ich štruktúr, zložitej vrstevnatosti a celist- i.

ovorí o paradoxe, že konkrétne štúdium psychológie výživy, i keď patrí k javom ákladnejším, je oblasťou nejzanedbávanjšou. Vo svojej monografii vychádza mplexného bilancovania problematiky vo svetovej literatúre. Svoj výskumný plán ele realizuje i experimentovaním na sebe samom, introspekciou, čo súbežne kon- tuje s dosiahnutými výsledkami introspekcie dosiahnutými na pokusných oso- a, i za pomoci dotazníka vlastnej konštrukcie. Analyzuje potom rôzne druhy i for- hladu, hladu a apetítu, vzťah k potrave a jeho motiváciu, javy hladu a hladovania vislostiach s rôznymi stránkami duševného života, psychosomatickými vzťahmi Aplikáciu metódy sebazporovania chápe i ako cestu sebazpoznávania.

avělov spis „Hlad“ (pozri V. Břicháčka, 1987) na svoju dobu (i dlho potom) po- m a zpracovaním problému prekračuje hranice čl. psychológie, dosahuje vysoký zinárodný štandard, je porovnateľný iba ak (s menej rozsiahlou) prácou D. Katza (32). Rezonovanie Stavělovej práce v medzinárodnej vedeckej komunite bolo však tované tým, že vyšla iba v českom jazyku. Nehovoriac o tom, že chýbala zná- ť problematiky, i diferencovanejšie psychologické záujmové zázemie, a tým aj zva domova. V tých súvislostiach sa tiež konštatuje (V. Břicháček, c.d.), že J. Stavěl originálne mysliacim vedcom a výskumníkom, ktorý vo svojich prácach v mno- a „predstihol svoju dobu, napr. Lorenza, popisom vtaku (Prägung), v rozvíjaní oblematiky motivácie na nižších a vyšších úrovniach fylogenézy a spoločenského oja, jeho sociálneho pozadia atp. Nazdávame sa, že Stavělom nastolená proble- ika hladu ako špecifickej formy inštinktu – pudu nie je len nejakou reakciou na ostrannosti v poňatí pudu (sexuálneho) psychoanalýzou. Možno ju považovať už a istú rezonanciu na ideové a problémové zameranie presadzujúceho sa existenci- lizmu (výskumy extrémnych stavov, ako napr. strachu, úzkosti atp.).

druhej polovici svojho bratislavského obdobia J. Stavěl (zdá sa, že inšpirovaný údiom knihy H. Bergsona „L'evolution créatrice“; 1907, č. prekl. 1919) vracia sa oblemom svojich prvopočiatkových výskumno-teoretických a experimentálnych imov. **K experimentálnemu štúdiu inštinktívnych prejavov u organizmov yzu** (u ktorých H. Bergson uvádza, že ich vývoj rozvíja k dokonalosti inštinkt) a a vlastnom materiále („mravkolvy“ – „krtinôžky“), získavaného z bratislavského vičieho údolia. Výskum vykonal v ťažkých podmienkach (podnájomnícky obýva- izbe), náročných i na časovú realizáciu (v nočných hodinách, primerane správa- experimentálneho objektu), výsledky registroval a zpracovával vo forme rozsia- o protokolu, a to i s bohatou fotografickou dokumentáciou. Pre známe udalosti edujúcich rokov (1939, i po r. 1949) publikačne z toho uplatnil len zlomok (su- na práca v rkp. uviazla vo vydavateľstve ČSAV a po udalostiach r. 1969–1970 sa odarilo dotiahnuť realizáciu vydania výberu zo Stavělových prác a autobiografic- h spomienok v bratislavskom podniku „Psychodiagnostika“). Vzhľadom na dosť vretú povahu J. Stavěla tieto jeho práce neboli známe ani jeho blízkym spolupra- níkom na ústave. A. Jurovský vo svojich autobiografických spomienkach („Život- cestou“, 1983, v rkp.) uvádza, že Stavěl od istého času na pracovisko prichádzal o 11. hodine, čo si vysvetľovali jeho zlým zdravotným stavom.

šte zmienka o Stavělovej „**personálnej politike**“. Z jeho spomienok, i spomie- jeho spolupracovníkov je známe, že si ich (na základe vyhlášok na FF) z prihlá- ých vyberal sám a mená vybraných (napr. Jurovský, Čečetka, Vančo, Dieška, Gula) dčia, že dobre, i keď niektorí z nich, po istom čase psychotechnicko-psychologic- praxe (vzhľadom na dobové možnosti a ponuky voľných miest vznikom Sloven-

kého štátu) skončili v príbuzných odboroch ako vedeckí či vysokoškolskí pracovníci. Po ich základnom zapracovaní do chodu každodennej agendy Psychotechnického ústavu ponecháva im Stavěl dostatočne voľný priestor pre osobnú iniciatívu v živote pracovníka. Nabáda a vedie ich k samostatnému štúdiu nielen príslušnej odbornej literatúry („psychotechnickej“), ale i k širšiemu teoreticko-metodologickému sebadokladávaniu v novej psychológii. Po ruke bola tu dobre budovaná ústavná knižnica, pravidelne dopĺňovaná o novinky zo sveta. Všetko to prirodzene vyúsťovalo aj v početnej činnosti pracovníkov ústavu. Čoskoro (Jurovský, Čečetka, Vančo, pravda i Stavěl doslovnú zahraničné študijné pobyty a cesty (Anglia, Francie, Nemecko, Švajciarsko, i USA). Prejavuje sa to potom i v projektoch ich teoreticko-bádateľských prác, ktoré čoskoro dozreli aj v habilitačné spisy a potvrdzovali, že v priebehu jedného roka, ale relatívne priaznivého časového obdobia vyrástla na Slovensku domáca, medzinárodne rozhladená generácia predstaviteľov psychológie, ako teoretickej, tak aplikovanej vednej disciplíny.

Na záver ešte niekoľko reflexií k problematike: Ak by sme mali vcelku charakterizovať postavenie a pôsobenie J. Stavěla v zakladaní a vývoji psychológie a psychologizácii práce na Slovensku, treba ho uvádzať v širších súvislostiach vstupov a peripetií novodobej („modernej“) psychologizácie vedy v kontextoch a premenách slovenského národno-emanipačného, sociálno-ekonomického a kultúrno-duchovného vývoja od jeho prechodu do 20. storočia a v prvej tretine jeho priebehu.

V podmienkach bývalého Uhorska (Rakúsko-Uhorska), i napriek mimoriadne silnému politickému a asimilačnému národnému útlaku, v ťažko poznačenom slovenskom kultúrnom živote, môžeme doložiť počiatky procesov prelomu a prechodu psychológie z tradicionalistických filozofických predstáv na pozície a idey nového psychologického myslenia, akceptujúce princípy novej psychologizácie vedy, i kreatívnej práce v danom smere (Bunčák, Hronec, Lajčiak, Štefánek ai. – pozri J. Koščo, 1988, 1992).

A od r. 1918, pre Slovensko a slovenský národ v neporovnateľne pozitívnejšom prostredí novej demokratickej ČSR, tento trend v diferencovanejších podobách dobieha nielen v posledných publikovaných prácach spomínanej „solitérskej“ generácie z predvojnového Uhorska, ale sa začína prejavovať a novými generačnými predstaviteľmi i presadzovať vo viacerých rovinách spoločenského života, v školstve (experimentovaní, využívaní testových metód, vyučovaní psychológie na gymnáziách, na univerzite ai.), napr. aj v rýchlom raste publikovaných prác o psychológii a psychologizácii práce (pozri D. Kováč, 1960), nielen z radov spomínaných predstaviteľov „solitérov.“ Popri českej odbornej tlači významne sa na tomto renezančnom procese podieľali českí odborníci (V. Příhoda, St. Velinský, St. Kamrýt ad.) – predovšetkým, i uverejňovaním príspevkov v slovenských časopisoch.

Pri tolerovaní jazyka a prostriedkov metafory možno konštatovať, že i v početnej skupine národne uvedomelej predprevratovej slovenskej inteligencii – intelektuálov, vzdelávaných nielen na domácich (rakúsko-uhorských) školách, ale aj v dynamickom filozofickom a vedeckom, kultúrnom prostredí európskych univerzít, tvorivo rezonoval „duch doby“ (Zeitgeist) a cez nich aj v psychológii a s ňou súvisiacich spoločensko-vedných, humanistických a hoministických disciplínach, v intenzívnej tvorbe myšlienok o ne na Slovensku. V daných podmienkach, osobitne od prechodu do novej republiky, už aj na Slovensku, v slovenskej societe, rezonujú idey európskeho spoločensko-ekonomického a duchovného vývoja, formujú sa zoskupenia ľudí aktívneho ducha i tvorivého konania. Možno sledovať nové kvality tohto historického procesu, ktoré v revitalizovaných podmienkach slobodného života národného a štátneho spoločenského vytvára sa novým spôsobom to, čo nazývame „duchom prostredia“ – „duchom miesta“ (genius loci), ich kvalitatívna transformácia. Bolo to ako odkrývanie základných zákonov, zosúladiť ich dielčich prítokov, uvoľňovaním a znásobovaním pro-

duktívnych – tvorivých potenciálov ľudských zdrojov slovenských, ich sebarealizácie v materiálnej i duchovnej sfére, aj s využívaním prostredníkov vied („Vedy“) a techniky, v našom prípade psychológie ako dynamického jadra v systémoch vied o človeku a spoločnosti.

Z tohto zorného uhla sa dívame aj na procesy vstupov a aktívneho prijímania a presadzovania psychológie v priestore a živote historicky sa revitalizujúceho slovenského spoločenstva v novej, demokratickej I. ČSR, na dynamiku jej inštitucionalizácie a profesionálizácie, iniciovanej predstaviteľmi (inštitúciami, združeniami, orgánmi priemyslu, obchodu, živnostníkov, remesiel, sociálnej a zdravotnej starostlivosti, školstva, ale i duchovenstva a reprezentantov politiky), ktorí reálne pocítovali a zdôrazňovali nevyhnutnosť potreby pri budovaní a organizovaní nového života Slovenska, Slovenskej krajiny, prostriedkami moderných vied a techniky oprieť sa aj o psychotechniku. Pozoruhodné je, že tieto iniciatívy presadzovali osobnosti a inštitúcie praxe (pozri J. Koščo, 1995).

Do takého prostredia Slovenska, tedy nie hluchého, ale otvoreného a už od počiatku živo rezonujúceho na európskeho „ducha doby“, i prebudzajúceho sa „ducha miesta“, s jeho čoraz viditeľnejšie sa aktivizujúcimi potenciálmi ľudských zdrojov, i s aktívnymi a kreatívnymi osobnosťami na úrovni úloh doby, sa dostáva mladý 28-ročný pražský psychológ J. Stavěl a zohráva historickú rolu priekopníka a architekta, projektanta i realizátora idey psychotechniky, ktorá nejaké desaťročie pred vlastným založením Psychotechnického ústavu s Ústrednou poradňou povolání pre Slovensko žila vo vedomí určitých skupín slovenskej spoločnosti. Stavěl jej v tlačil svoju osobnostnú, kreatívnu pečať. Zakladá tým i novú tradíciu a etapu vo vývoji slovenskej psychológie. Inštitucionalizáciou a profesionalizáciou uvádza ju (po desaťročia ťažkého národného a sociálneho útlaku) do regenerujúcich a slobodne sa formujúcich systémových vzťahov ekonomického, kultúrno-duchovného, i rodiaceho sa vedeckého života slovenského spoločenstva, kde prekračuje úzke chápanie svojho predmetu a poslania a v širšom sociálnom poňatí priamo i nepriamo **začína pôsobiť ako aktivizujúci socio-kultúrny faktor**. Zásluhou psychotechniky a generácie jej predstaviteľov sa na Slovensku utvára program psychológie nielen „ad hoc“, ale časom – do budúcnosti sa ukazuje i ako rámcový a reálny program jej koordinovaného rozvoja v kontextoch systému psychologickéj vedy, psychologickéj teórie (na univerzitnej úrovni a výskumu) a psychologickéj praxe (modely psychologických služieb, psychologickéj starostlivosti) rozvrhnutých aj na ďalšie generácie slovenských psychológov.

Naše „Slovenské in memoriam – spomienku a poctu Josefovi Stavělovi“ pri príležitosti jeho nedožitého 95 rokov a 10. výročia úmrtia žiada sa doplniť a **ukončiť rozšíreným česko-slovenským pohľadom na jeho osobnosť**, ako ho vyjadril spomínaný kolega V. Břicháček (c.d.). Hovorí, že dielo J. Stavěla nebolo síce rozsiahle, ale pôsobilo vždy ako výzva – či už k nasledovaniu, alebo polemike. Mnohí z mladšej generácie (českých) psychológov (po návrate zo Slovenska poznávali ho neskôr ako výskumníka a najmä svojho vysokoškolského profesora), cítia svoju **príslušnosť k „Stavělovej škole“**, teda k tomu, čo reprezentoval ako osobnosť a človek. Nie však podľa mená, ale podľa štýlu práce. I keď neriešili rovnaké problémy, ani nevolili rovnaké metódy, ale učili sa od neho kritickému mysleniu, presnému vyjadrovaniu, chápaniu zložitosti psychologickéj problematiky a vedomiu, že každé zjednodušenie, i každé rutinérstvo vedie na scestie. Podľa V. Břicháčka (ako k veci písal ešte r. 1987) by mal byť osud našich učiteľov psychológie a psychológov istým ponaučením a podčiarknime, že potrebujeme i viacej sebavedomia, vnútornej generačnej a medzigeneračnej kooperácie, konfrontácie, pracovno-problémovej tradície, pretože konkurovať svetovej vede či plnohodnotne sa zapájať do jej diania a dodajme, že byť sebevlastným spôsobom kultúrotrvorným faktorom a katalyzátorom aj vo svojom súčasnom

spoločenskom prostredí, je v silách i v základnom poslaní českej i slovenskej psychológie.

Odchod J. Stavěla zo Slovenska (1939) je dôležitým charakteristickým predelom v jeho odbornom živote a tvorbe. Ak si všimneme štruktúru a tématické zameranie, i chronológiu jeho prác a vedeckej produktivity, vidíme, že dominantne korenia v jeho slovenskom období, ba istým spôsobom predstavujú kulmináciu jeho osobnosti ako tvorivého a sociálne angažovaného vedca. Roky nemeckého vojnového Protektorátu, ale aj desaťročia po tzv. „vítezném únore 1948“ už neprinášali podmienky, v ktorých by sa ideove i vedecky silne profilovaná individualita J. Stavěla mohla opätovne tvorivo rozviazať a koncentrovať na nové bádateľské výboje. V povojnových rokoch profesorovania na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity Stavěl inklinuje k teoretickému nadhľadu na vedný odbor (psychológiu), čo mu okrem iného umožňovali prednášky z dejín psychológie. Vo svojich autobiografických retrospektívnych reflexiach Stavěl konštatuje, že „jedna z dimenzií každej živej vedy je tiež jej história“ a ešte pregnantnejšie formuluje v tom smere svoj pohľad v liste, ktorý v záverečných rokoch svojho života posielal na Psychologický ústav Univerzity Komenského v Bratislave, kde začínal svoju akademickú kariéru, a ktorý môžeme ponímať, i ako jeho **posledný pozdrav, ba aj odkaz Slovensku**: „Uprimne ma teší záujem, ktorý ste pri príležitosti môjho jubilea prejavili o moju osobu ako vedeckého pracovníka, ktorý sa svojím spôsobom podieľal na zavedení odbornej psychológie vo vašej vlasti, na formovaní počiatkov slovenskej psychológie, na ktorej ďalší vývoj a dnešný stav môžete byť právom hrdí. Je mi sympatické, že pri všetkom plodnom sústredení na prítomnosť nezabúdate na históriu tohto vývoja ako dimenziu, ktorej štúdium a retrospektívna fixácia patrí k plne uvedomelému životu vedy, a že v tejto súvislosti máte záujem o jeho skromné počiatky, a tedy o všetko, čo jeho prvú etapu osvetľuje a dokumentuje.“

Zoznam prác PhDr. J. Stavěla

A/ Z raného pražského obdobia

1. Problém dresury. Dizertačná práca na FF UK, Praha 1924.
2. K srovnávací psychologii. In: Česká mysl, XX, 1924, 112-117.
3. Psychotechnika a vysoká škola. In: Naše doba, 34, 1927, 466-473.
4. Výsledky psychotechnických zkoušek s kandidáty konservatoře. In: Výroční zpráva Státní konservatoře hudby v Praze za šk. r. 1926-1927. Praha 1927, 20-27.
5. Psychologický výběr k technickému studiu. In: Nová práce, IX, 1927, 328-332.
6. Inteligence vysokoškolských posluchačů. In: Věstník pedagogický, VI, 1928, 12-15.

B/ Z Bratislavského obdobia

7. Úloha Psychotechnického ústavu v Bratislave. In: Hospodářské rozhledy, III, 1928, 1, 47-51.
8. Psychotechnický ústav Ústřednej poradne povolání v Bratislave. In: Hospodářské rozhledy, III, 1928, 8, 302-310.
9. Psychotechnika a poradnictví povolání. In: Péče o mládež, VIII, 1929, 140-144, 167-170, 223-227.
10. Pečlivost o mládež z hlediska psychologického. In: Sociálně a zdravotné problémy Slovenska. Bratislava 1930, 46-52.
11. Psychotechnický ústav a Ústředná poradňa povolání na Slovensku. Bratislava 1932 (s. 72).
12. Psychotechnická služba na Slovensku. In: Psychotechnická ročenka 1934. Praha 1934, 92-102.

13. Poradnictví při volbě povolání. In: Encyklopedie výkonnosti, I, Člověk. Praha 1934, 320-357.
14. K analýze zájmu. In: První národní sjezd pro vědeckou organizaci. (Zvláštní otisk ze sjezdových publikací.) 1936, 9-23.
15. Mentální výkony dětí českých a slovenských. In: Psychotechnická ročenka, II, 1936. Praha 1936, 66-84. (Ako zvláštny odtlačok štúdia vyšla v Prahe, „Prometheus“, s.d.)
16. Zum Aufbau der Psychodiagnostik. In: Comptes rendus de la VIIIe Conference internationale de Psychotechnique. Prague 1936, 378-385 (ako separátny výtlačok Praha, „Orbis“). – Čiastočne upravený referát vyšiel i v časopise pre vedec-
kú grafológiu „Die Schrift“, Jhrg. I, H. 5, 217-225.
17. Hlad – Príspevek k analýze puđu. Spisy Filozofickej fakulty Univerzity Komen-
ského v Bratislave, sv. XXIV, Bratislava 1973 (str. 306).

C) Práce, témy, ktoré svojimi počiatkami spadajú do Stavělovho bratislavského obdobia, ale dotvorené (i publikované) boli po jeho návrate v Prahe

18. K psychodiagnostike zájmu. I. In: Věstník pedagogický, XVIII, 1941, 1-16.
19. K psychodiagnostice zájmu. II. In: Věstník pedagogický, XIX. 1941, 8-13, 36-42.
20. K psychologické analýze osobných zájmů. In: Sborník České akademie technic-
ké, XVI, 1942, 59-62.
21. Předivo zájmů. Příspěvek k jeho psychologické analýze. In: Česká mysl. XXXVIII, 1944, 3-4, 69-121. (Monografická štúdia vyšla aj ako zvláštny odtlačok. Praha, Orbis.)
22. O vlivu potřeby potravy na instinktivní činnost konstrukčního typu. In: Česko-
slovenská psychologie, 1960, 4, 32-44.

D) Práce z obdobia pôsobenia na FF UK v Prahe (uvádzame kvôli komplexnému pohľadu na Stavělova bibliografiu)

23. Dějiny psychologie I. Psychologie v antice. (Učební text.) Praha, 1958. (s. 128).
24. Antická psychologie. Praha, SPN, 1971.
25. Autobiografické texty I.-III. (rkp. sprostredkovaný J. Hoskovcom a n. p. Psy-
chodiagnostika, Bratislava).

**ĎALŠIE PRAMENE
A LITERATÚRA POUŽITÁ V PRÁCI**

- Brožek, J., Hoskovec, J.: K ranému institu-
cionálnému vývoji užité psychologie v Čes-
koslovensku. In: Psychologie v ekonomické
praxi, 21, 1986, 113-126.
- Brožek, J., Hoskovec, J.: Československá
psychotechnika medzi svetovými vojkami v
mezinárodných souvislostech. In: Dějiny vědy
a techniky, 24, 1991, 3, 146-151.
- Břicháček, V.: Životní jubileum PhDr. Josefa
Stavěla (1901-1986). In: Psycholog v Česko-
slovensku, 28, 1987, 1, 55-62.
- Daniel, J.: Sebahodnotenie školskej mládeže.
In: Psychologický sborník MS, II., 1947, 3-
4, 158-181.
- Daniel, J.: Sebahodnotenie a povahové typy.
In: Psychologický sborník MS, III., 1948, 3-
4, 187-196.

- Jurovský, A.: Dvadsať rokov psychológie na
Slovensku. In: Psychologický sborník MS,
III., 1948, 1-13.
- Jurovský, A.: Súlad v rodinnom živote. Tur-
čianský sv. Martin, 1946.
- Koščo, J.: História, súčasný stav a problémy
výchovy k voľbe povolania. In: Koščo, J. –
Blaškovič, O.: Problémy výchovy mládeže
k voľbe povolania. Bratislava, 1964, 16, 30-
88.
- Koščo, J.: Počiatky novodobej vedeckej psy-
chológie na Slovensku: zakladateľské osob-
nosti, smerovanie práce a záujmov. In: Čes-
koslovenská psychologie, 26, 1992, 6, 596-
611.
- Koščo, J.: Josef Stavěl – osobnosť a dielo
z pohľadu jeho pôsobenia na Slovensku.
(Monografická štúdia, rkp., str. 87, pre SAV,
1993.)
- Koščo, J.: Pohľady na zakladateľské obdobie

- psychologickej vedy na Slovensku. In: Pedagogická revue, XLVII, 1995, 3–4, 62–72.
- Kováč, D.: Psychológia na Slovensku v rokoch 1918–1948. In: Psychologické štúdie, II, 1960, separát. príloha, 1–34.
- Kurek, N. S.: Geschichte und Ursachen des Verbots der Psychotechnik und der Pädologie in der ehemaligen UdSSR. In: Siegfried Jaeger u. a.: Psychologie im soziokulturellen Wandel - Kontinuität und Diskontinuitäten. Frankfurt am Main, 1995, 194–199.
- Leonova, A. B.: Applied Psychology in the European North-East: Historical Traditions, Stages of Development and Current Perspectives. In: Siegfried Jaeger u. a.: Psychologie im soziokulturellen Wandel - Kontinuitäten und Diskontinuitäten. Frankfurt am Main, 1995, 186–193.

SÚHRN

Štúdia sa zaoberá významom osobnosti českého psychológa PhDr. Josefa Stavěla vo vývoji modernej slovenskej psychológie. Záujem o novú psychologickú vedu a jej aktívne rozvíjanie (aj ako kultúrno-tvorného a sociálne aktivizujúceho faktora) na Slovensku v podmienkach posledných desaťročí Uhorského štátu predstavovala iba skupina vzdelancov, pôsobiacich „solitérsky“, bez akéhokoľvek inštitucionálneho zázemia (totálna politicko-národná a jazyková maďarizácia, vrátane školstva). Vznikom demokratickej I. Československej republiky podmienky pre rozvoj národnej vzdelanosti, kultúrneho života, vrátane filozofie a vied, sa prenikavo menia. Nová psychológia, psychologické smery a školy aj na Slovensku rýchlo prenikajú do rôznych oblastí spoločenského života. Hneď v prvých povojnových rokoch (1921/1922) rodí sa v jeho ekonomickej sfére prvá, národohospodárskymi odborníkmi a predstaviteľmi politicko-sociálnej praxe formulovaná spoločenská objednávka na psychológiu: založiť v Bratislave pracovisko pre psychotechniku, vrátane jeho aktivít aj v oblasti poradenstva pri voľbe povolania (štúdia). Keďže projekt zlyhal (realizovaný neodborníkom), po niekoľkoročnom hľadania darí sa na túto úlohu získať mladého českého psychológa PhDr. Josefa Stavěla z pražského Psychotechnického ústavu MAP. R. 1928 sa zriaďuje „Psychotechnický ústav“ a „Ústredná poradňa pre povolania“ na Slovensku. J. Stavěl, ako osobnosť filozoficky a vedecky kultivovaná, v teórii i praxi súdobej psychológie erudovaná, s rozvinutým koncepčným myslením a zmyslom pre konkrétnu realizáciu prijatej úlohy, našiel v Bratislave plné porozumenie pre svoje ambiciózne plány vybudovať psychotechniku (psychologické služby) na Slovensku ako „moderný vedecko-aplikačný ústav“, ktorý – aj z hľadiska širších

dejín psychotechniky – získava istú prioritu tým, že sa „zaraďuje do organizačnej štruktúry verejnej správy“.

Pri zakladaní pracoviska vychádza Stavěl síce zo skúseností medzinárodného vývoja psychotechniky, ale jej ideu, organizáciu i prax, vzhľadom na špecifické štátno-politické, sociálno-ekonomické, národno-kultúrne podmienky vtedajšieho Slovenska, realizuje výrazne kreatívne, moderne a strategicky na úrovni všeobecnej i špecifickej. Charakterizuje základnú filozofiu, úlohy a kompetencie psychotechnických (ako aplikovaných psychologických) služieb (presadzuje ich aj ako programy psychologickkej starostlivosti o človeka), prezentovaných novou profesiou psychológa. Majú svoju odbornú integritu, kompetencie, spoločenskú zodpovednosť i organizačnú autonómiu (vedeckú i profesionálnu samosprávu), ale ako prakticko-vedecký systém pôsobia nevyhnutne i otvorene v interdisciplinárnej kooperácii v systéme spoločenskej deľby práce (profesíí) i v pomere k rezortom, spoločenským inštitúciám. Stavěl citlivo diferencuje i zosúladzuje vzťahy humanistických a ekonomických funkcií-činností psychotechnických služieb. Vymedzuje kritéria etiky využívania služieb aplikácie psychológie, resp. profesie psychológa atp.

Popri uvádzaní ducha a poslania psychotechnických služieb do povedomia spoločenského života Slovenska systematické a koncepčné sú aj Stavělove kroky smerom rozvinutia psychotechnickej praxe. Ako východiská zdôrazňuje psychologické preniknutie do osobitostí slovenských pomerov, poznanie celkovej duševnej mentality jeho obyvateľstva a z takých pozícií pristupuje k vypracovávaniu špecifických programov psychologického sprevádzania a psychologickkej starostlivosti (guidance-counseling), individuálnej či skupinovej pomoci škole, rodine, podnikom, zdravotníctvu, sociálnej starostlivosti, i jednotlivcom, a to nielen testátorskodiagnosticskými zisteniami. Prostrediu a jeho podmienkam primerane vyvinul viaceré vlastné, ale aj upravené zahraničné metodiky a techniky práce psychológa, vypracoval modely práce pre jednotlivé druhy a typy činností, klientely, racionálnu organizáciu prevádzky, expertíznej, prieskumnej i výskumnej práce atp.

J. Stavěl predstavoval „psychotechniku“ ako teoreticko-metodologicky fundovanú aplikáciu psychológie a ním vedený ústav stal sa tak aj úspešným „školiteľským“ pracoviskom prvých generácií slovenských odborných psychológov (zaviedol systém ich výberu z poslucháčov bratislavskej Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, končiacich – po dlhodobej praxi na Psychotechnickom ústave – dizertačnou prácou z psychológie a dosiahnutím hodnosti PhDr.). Popri spoločenskom oceňovaní jeho práci dostáva sa mu uznania nielen ako praktickému psychológovi, ale aj ako zrelému teoreticko-

... a prvá kapitola
... psychologickéj
... schod-
... psychologic PP

VK (na základe etnografickej práce „Hľad“).
R. 1939 pre známe politické zmeny (zánik
ČSR) občidka zo Slovenska, ale dobre za-
hľadné dielo pretrvalo všetky premeny času.